

*Forfatterne er redaktører
ved Jysk Ordbog*

Nina K. Grøftehaug og Viggo Sørensen:

Det howwer a godt!

Sådan har man kunnet sige i hele Jylland¹; men man har ment noget forskelligt med det. I Nordjylland (groft sagt ned til en linje Nisum Fjord-Herning-Silkeborg-Randers) betyder udsagnet “det husker jeg godt!”, men i resten af Midtjylland samt i Syd- og Sønderjylland “det kan jeg godt lide!” Sådan i hovedtrækkene da.

Nordjyderne bruger verbet *håw* (el. lign.²), omtrent som man bruger *huske* på rigssproget. *A vedd nok, hvor gamm’l a er, nær a hells kan sammel til at hov’e*³, bedyrer den gamle i HansPovls.HD.30⁴; *de fø’st a ka håw høj vi e’t ant en* ¹*talə,lys*⁵, fortæller forfatterens moder i Skautrup.H.I.70; *hò’w no å sèj tak fə ma*⁶, belærer en moder sin søn i en yngre vendsysselsk kilde; *do maa haav aapaa, de Tyskeren æ Mesker lisom vi ajer*⁷, bliver Niels Klinker belært om i Thise.NKÆ.10; og endelig lyder en bekendt trussel iflg. °Torsted således: *æ ska* ¹*hòw dæ* (= jeg skal have dig i erindring, gengælde dig).

¹ Dog har thyboer og de fleste sønderjyder sagt *æ* i stedet for *a*, og nogle sønderjyder har udtalt verbet med -a-: *hawwer*.

² Hverken her eller siden vil vi skelne mellem detaljer i diftong-udtalen af ordet *håw*; herom henvises til de kommende artikler *4.hove* og *5.hove* i www.jyskordbog.dk (hvor der redegøres for “nylængde” i Vendsyssel, -aw i Sønderjylland etc.).

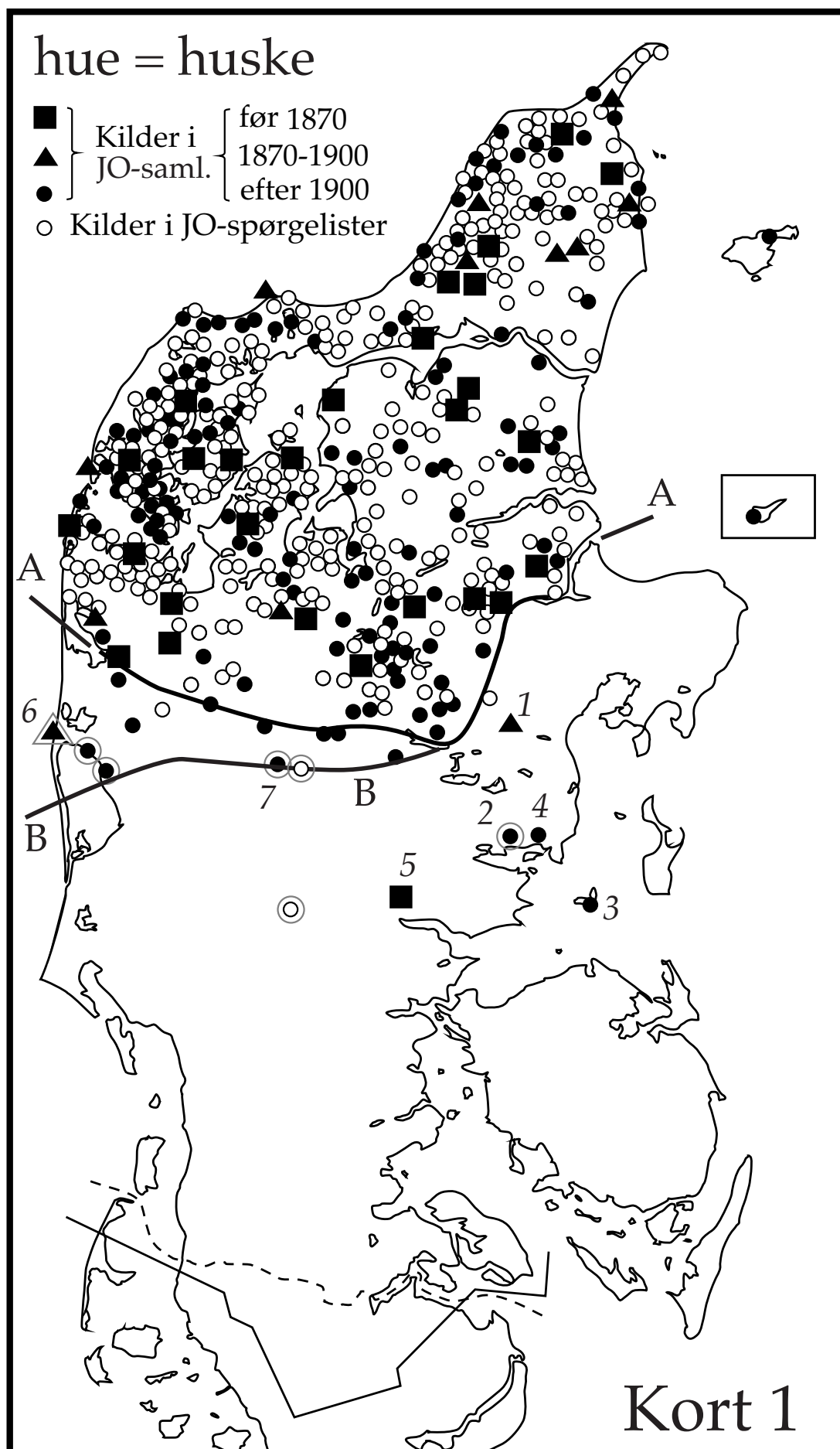
³ Dvs.: jeg ved godt, hvor gammel jeg er, når jeg ellers kan samle mig til at huske det.

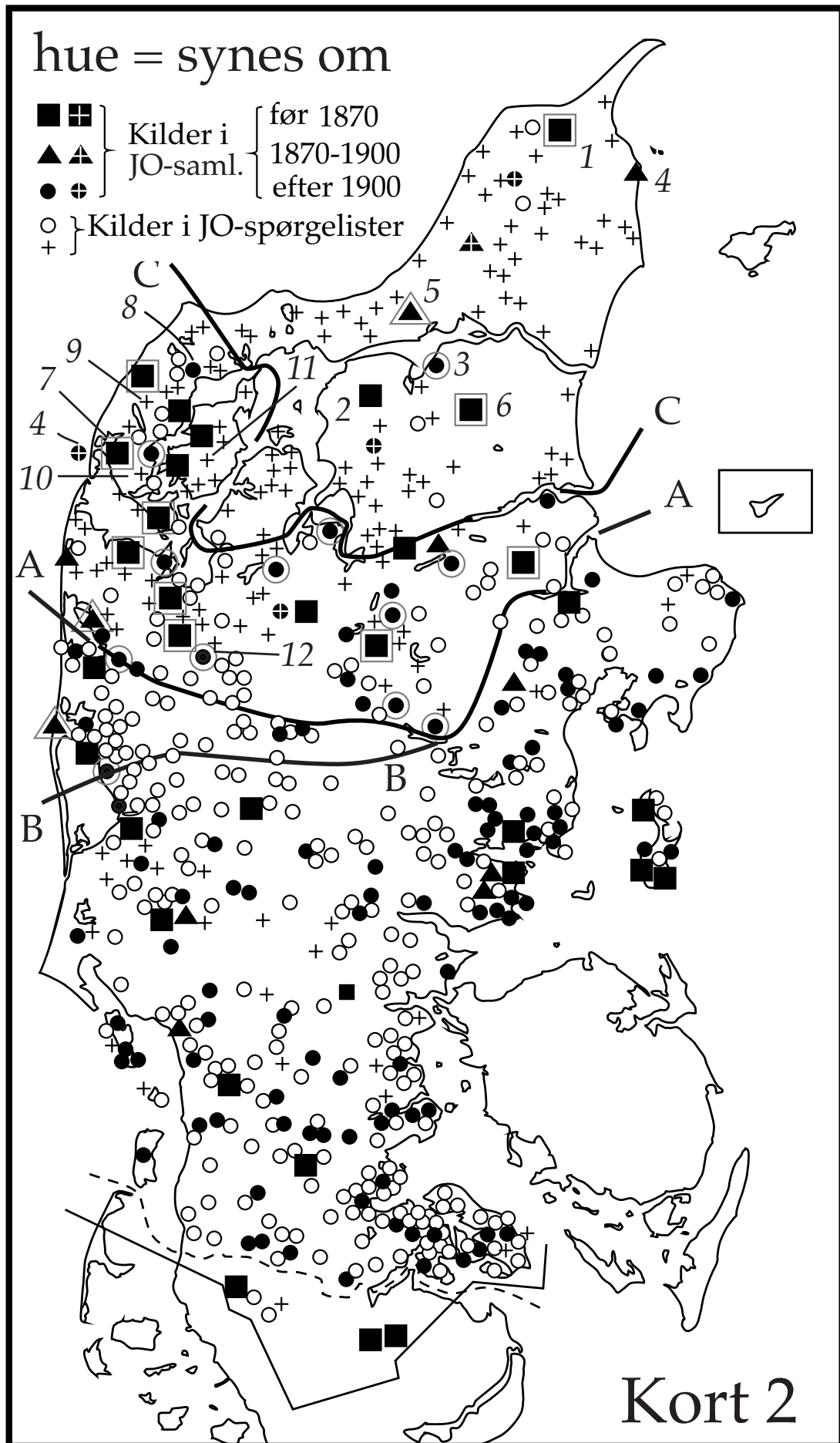
⁴ Kildeangivelserne her er de samme som i www.jyskordbog.dk/ordbog; benyt linket Kilder øverst til højre. Her vil der også på et senere tidspunkt blive redegjort for de tillem্পninger til Jysk Ordbogs lydskrift, de enkelte kilder udsættes for.

⁵ Dvs.: det første jeg kan huske (= som jeg husker længst tilbage) havde vi ikke andet end tællelys (til rumbelysning); altså ikke petroleumslampe, endsige elektrisk lys.

⁶ Dvs.: husk nu at sige tak for mad!

⁷ Dvs.: du må huske på, at tyskerne er mennesker ligesom vi andre (= os).

I Midt-, Syd- og Sønderjylland giver brugen af *håw* snarest minder om rigssprogets *hue* (i forb. som *det huer mig ikke*) – om end *håw* oftest anvendes med personligt subjekt (*a håwær* etc.). *gåt kafə, måj' sokə å manə flø', de håwə* ⁸, sådan lyder i en sydøstjysk kilde karakteristikken af en rigtig kaffesøster; i JKattrup.J.22 husker Klaus glad gårdmandsdatteren Mine: *jeg skulde spille hendes Brudevals, for jeg var ligegodt den Spillemand, hun hovede bedst*; i JyTid. 7/11 1948 fortælles, at der *va mænne i e By, dæ it hov'e å go om fåbi gammel Annmaj Thammeses Hus ve Nattetie*⁹; i en yngre vestjysk kilde affejes den dovne med ordene *han håwær e't å bestæl' nāt*¹⁰; og lige så affejende (men mere rigssprogsfremmed) er udbruddet *'de v'əʃ do 'håw* (= *det ville du synes om! det ku du li!*) i °Vodder.

Lad os kigge nærmere på de oplysninger, vi har i Jysk Ordbogs samlinger, om de to vidtforskellige betydninger af *håw*. På kort 1 (s. 40) ses de kilder, hvor *håw* optræder i betydningen “huske”; kort 2 (s. 41) viser tilsvarende dem, hvor ordet anvendes i betydningen “synes om”.¹¹ Linjen A–A markerer den grove grænselinje, vi i artiklens start postulerede mellem de to betydninger.

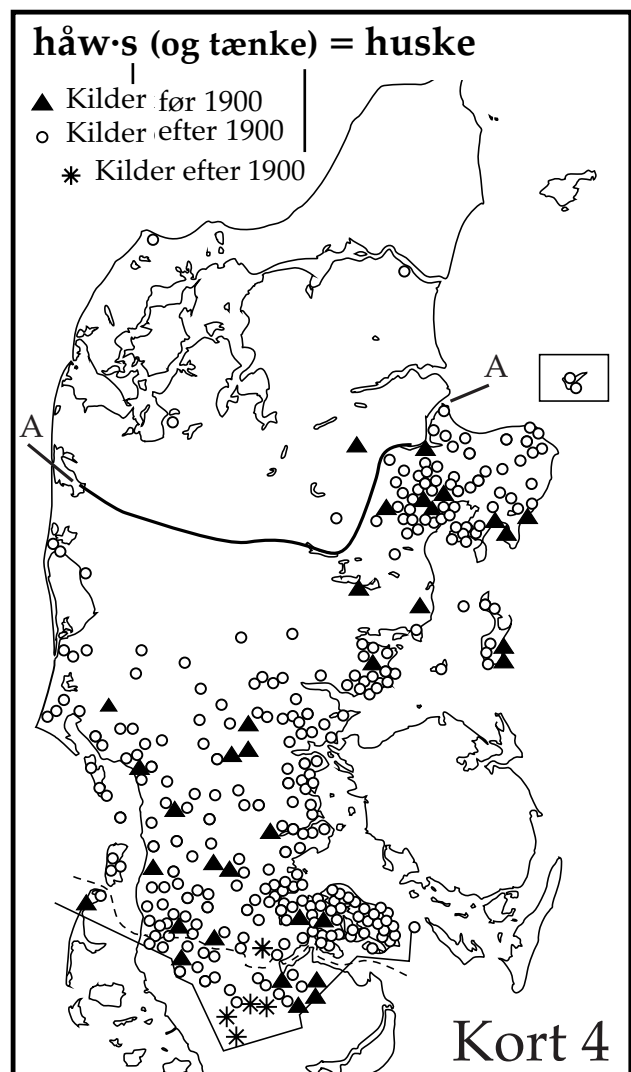
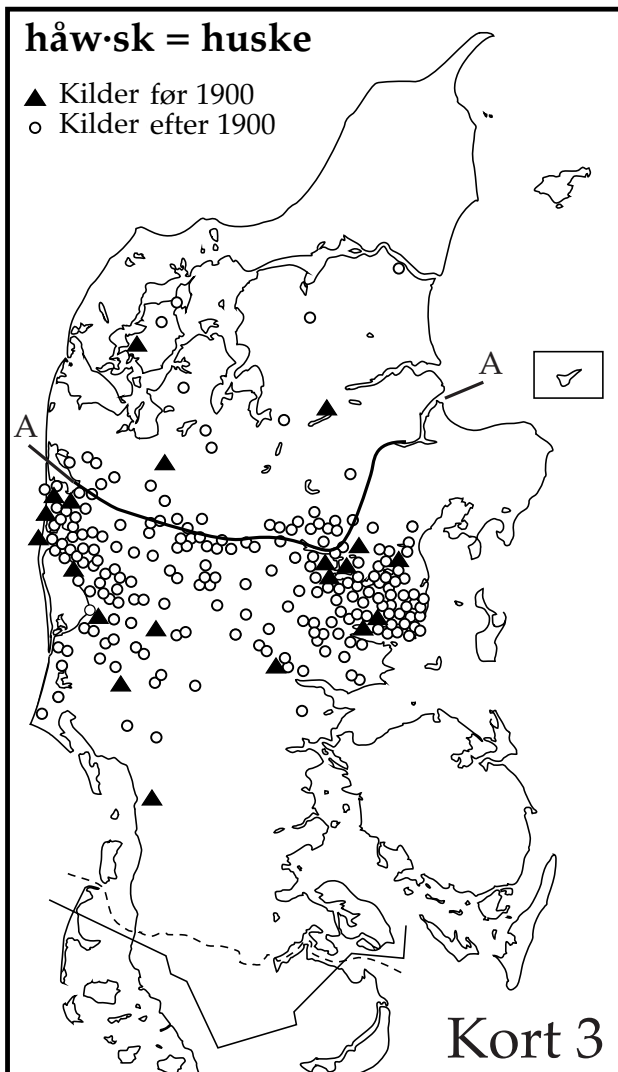
Som det ses af kort 1, rækker de ældre optegnelser af betydningen “huske” gennemgående længere sydpå, end de yngre¹² gør. I det østjyske er der kun tale om enkeltstående oplysninger, som formentlig skyldes fejltagelse fra optegnerens side eller individuel sprogbrug hos en informant (pga. tilflytning, familiemæssig baggrund etc.).¹³ I Herning- og Ringkøbing-egnen (ned til linjen B–B) duer denne bortfor-

⁸ Dvs.: god kaffe, meget sukker og meget fløde (egl. mange fløde), det kan jeg lide.

⁹ Dvs.: der var mange i byen (Pøt på Als), som ikke brød sig om at gå forbi gamle Annemarie Thomsens hus ved nattetide.

¹⁰ Dvs.: han bryder sig ikke om at bestille noget.

¹¹ Kilderne er på begge kort grovsorteret efter type og alder. De, der er ekscerperet fra dialektlitteratur, årbøger, rejseoptegnelser mv. og indgår i ordbogens hovedsamling, er inddelt efter optegnelsestidspunkt: a) før 1870 (hvor de gengiver en gammel dialekt, men – bortset fra Lyngby.Opt. – ofte kendetegnes af grov lyd gengivelse og undertiden tvivlsom proveniens), b) 1870-1900 (hvor den optegnede dialekt normalt stadig er praktisk talt upåvirket af rigssproget og købstædernes regionalsprog, og nu ofte optegnet i egentlig lydskrift), c) efter 1900 (hvor ca. halvdelen af kilderne anvender en dækkende lydskrift, men hvor dialekterne til gengæld påvirkes mærkbart udefra, mht. lydforhold, bøjning og ordforråd). Hertil kommer så kilder ekscerperet fra ordbogens spørgelister (besvaret i perioden 1940 og frem til i dag). Den sprogbrug, kilderne afspejler, ligger normalt for alle kildetyper ca. 30-60 år forud for optegnelsestidspunktet.

klaring ikke – alene på grund af kildernes antal, men også fordi flere af dem (markeret med ekstra omramning på kortet) eksplicit udtaler, at *håw·* og *håw·sk* bruges i flæng.¹⁴ Ordet *håw·sk* er (som vist på kort 3) den eneherkende glose for “huske” i et sydfør liggende bælte tværs over Jylland; endnu sydligere samt i en rand af Østjylland siger man (ligesom på Øerne) *håw·s* el. lign.¹⁵ (jf. kort 4)¹⁶.

¹² Spørgelistematerialet stammer først og fremmest fra Ord- og lydgeografisk spørgeliste (benyttet af Peter Skautrup allerede fra 1940, men fortrinsvis besvaret efter 1949, hvor Jysk Ordbogs meddelernet blev opbygget, jf. *Ord & Sag* 2 (1982) s. 10), desuden spørgeliste BN (udsendt fra 1973). Formuleringen er problematisk på den første af disse spørgelister, hvor meddelere (i spm. 43) blot blev spurgt om ordene *huge*, *hugse*, *hu(g)ske* (uden nærmere forklaring); det har givet anledning til mange blanke el. misforståede svar. På spørgeliste BN blev meddelerne (i spm. 9) bedt om på dialekt at gengive sætningen “det kan vi da huske allesammen”; svarernes *hov* el. lign. er altså indholdssikrede – og samtidig uprovokerede af gloseforslag på listen.

Nu til *håw·* i betydningen “synes om”. Kort 2 giver umiddelbart indtryk af, at dén betydning bruges i hele Jylland. Men nej; en nærmere betragtning vil ændre billedet – og sandsynliggøre et kun begrænset overlap med det ovennævnte *håw·* (= “huske”).

Nord og øst for linjen C–C på kortet er kildetætheden således væsentlig mindre end i resten af Jylland, langt hovedparten af kilderne ligger efter 1900¹⁷, og næsten alle angiver de udtale med -u- (*hu·*, *huw·* etc., jf. alle korsmarkeringer på kortet), skønt ægte dialektgloser, der modsvarer rigssprogsord på -u·ə, normalt har udviklet diftong (jf. Kort.44f.): *ståw·*, *båw·*, *flåw·* el. lign. (= stue, bue, flue)¹⁸. Hovedparten af de nordøstjyske kilder (især i det yngste kildelag) anvender i øvrigt kun ordet i rigssprogets upersonlige konstruktion og negative kontekst (*det huer mig ikke*), medens kilderne længere sydpå (stadig) foretrækker personligt subjekt: *a huer det* (jf. kort 5¹⁹), og mange af dem viser desuden ordet anvendt i en positiv kontekst, fx flg. fra Midtøstjylland: *hanj howwe godt, nee kafferet er godt warm*²⁰.

Alt dette tyder på, at der i dialekterne nordøst for C–C – ud fra en nutidig betragtning – er tale om to helt forskellige ord: et ældre, lydhistorisk regelret udviklet *håw·* (= huske), og et yngre, fra rigssproget indlånt, lydligt let tilpasset *hu·*, *huw·* (= synes om).²¹ De få, især ældre optegnelser af formen *håw·* i sidstnævnte betydning kunne tænkes at være rester fra en ældre sprogtilstand, men der kan lige så vel være tale om fejloptegnelser eller individuel sprogbrug.²²

¹³ Der er fortrinsvis tale om rejseoptegnelser: ved Valdemar Bennike (pkt. 1 på kortet), som allerede fra nabosognet har den forventede glose *howsk* (jf. ndf.); ved Sejr Davidsen (pkt. 2), som sideform til det forventede *håw·s* (jf. ndf.); fra en studenterekursion til Endelave (pkt. 3). Eksemplet fra Hundslund (pkt. 4) er en simpel skrivefejl provokeret af, at meddelelsen umiddelbart forinden – midt i en række eksempler på brugen af *håw·sk* – har givet et eksempel på *håw·* (= synes om), rimeligvis forledt af lydformen *håw·* (= huske) hos forlægget Skautrup.H.II.103. Kun eksemplet i HCMonrad.ca.1820 (pkt. 5) er vanskeligere at bortforklare; optegneren stammer længere nordfra (er således student fra Aarhus Katedralskole), opholder sig imidlertid en årrække som præst her i Grejs sogn og synes normalt ret sikker i gengivelsen af dialektens ordforråd og lydforhold; på den anden side: som så ofte i det ældste kildelag anføres ordet blot med oversættelse, uden belæg vha. en sætning.

¹⁴ Det gælder fx Røjkjær.Opt. og HPHansen.Opt. (pkt. 6-7 på kortet); adskillige af optegnelserne lige nordøst og nordvest for er i øvrigt hentet fra H.P. Hansens trykte værker (hvor formen *håw·* dominerer over *håw·sk*).

¹⁵ Heller ikke for udtalen af disse midt-, øst-, syd- og sønderjyske synonyme redegøres der her i detaljer; der henvises til artiklerne *huske* og *hovse* i www.jyskordbog.dk.

Hvad nu med dialekterne mellem linjerne C–C og A–A? De mange eksempler på udtale med -u- og upersonlig konstruktion står over for ligeså mange yngre og et overtal af ældre med diftongudtale og personlig konstruktion (ligesom i dialekterne syd for A–A). Mange af disse ældre kilder (på kort 2 markeret ved ekstra omramning) udtaler også direkte eller viser i praktisk brug, at *han hāwə(r)* betyder såvel “han synes om” som “han husker”.²³ I dette område tegner sig altså snarere billedet af, at *hāw·* i ældre dialekt har været almindelig brugt i betydningen “synes om”, men i yngre dialekt er blevet fortrængt af det indlånte synonym *hu·* (el. lign.). Det kan tænkes, at de dialekttalende (rimeligvis ubevidst) har undvejet dobbelttydigheden i *hāw·*, da der bød sig en praktisk erstatning.

I hvert fald finder man i Thy eksempler på en (så vidt ses indre dialektal) lydudvikling, som på alternativ vis overvinder dobbelttydigheden i ældre *hāw·*. K.J. Lyngby har således i °Hurup (pkt. 7 på kort 2) optegnet *hòw'ər*, *hòw'əd* (= huer, huede; med stød!), i modsætning til *hòw·*, *hòwəd* (= huske, huskede; uden stød). Og i °Torsted (pkt. 8) er tilsvarende optegnet *hòw' -ər -əd -əd* (= synes om) i modsætning til *hòw· -ər -əd -əd* (= huske). Den samme betydning af *hāw·*, vi i yngre kilder så overført til det indlånte verbum *hu·*, *huw·*, er her blevet underkastet accentskifte, så udtalen svarer til den, der kendes fra gammel-danske énstavelsesord (såsom *stå*, *glo* – på thybomål: *sto·*, *glow·*).²⁴

¹⁶ Da ordene *huske* og *hovse* her kun er medtaget for perspektiveringens skyld, har vi på kort 3-4 kun skelnet mellem kilder fra før og efter 1900. Dette er dog nok til at vise, at det allerede omtalte overlap mellem *hāw* og *hāwsk* mellem linjerne A-A og B-B i løbet af 1900-t. har bredt sig til en vest- og midtjysk bræmme nord for A-A; denne ekspansion er formentlig fremmet af rigssprogsformen *huske*. De spredte kilder for *hāwsk* (og *hāws*) længere mod nord (inkl. 4 ældre) afspejler næppe ægte dialekt, uden at det dog skal drøftes nærmere her. – Bemærk i øvrigt på kort 4, at man i nogle sydslesvigske sogne har anvendt glosen *tænke* dækkende også betydningen “huske”.

¹⁷ De allerfleste er besvarelser af spørgelisterne SørA (udsendt fra 1973) og CO (udsendt fra 1982). I den første (spm. 12) bedes sønderjyske meddelere blot gengive udtalen af glosen “huer” i sætningen “det huer mig ikke”; i den sidste bliver meddelerne (i spm. 34) spurgt, om de kender ordet *hue* (udtalt *hāww*, *hāw*, *huu*) i betydningen “synes om, kunne lide”; de bedes give eksempel på ordets brug.

¹⁸ Undtaget herfra er ord med opr. -*uw-*, hvad enten de er indlånt fra nedertysk (som fx *grue*, vb.) el. af nordisk oprindelse (fx *true*, vb.). Men som vi skal se ndf., hører *hue* ikke til den gruppe af ord.

¹⁹ Dette kort er for det yngre kildelags vedkommende hovedsagelig baseret på spørgeliste CO, spm. 34. Udover Nordjylland ses den upersonlige konstruktion (*det how-wer mig*) kraftigst indlånt i Sønderjylland.

De allerfleste kilder magter ikke en konsekvent gengivelse af prosodiske træk som længde og stød, så den accentuelle opsplitning i to ord kan skjule sig bag flere af diftongoptegnelserne på kort 2. At opsplitningen har haft i hvert fald noget videre udbredelse i Nordvestjylland, tør vi tage tre yngre kilder (på kortet markeret pkt. 9-11) til indtægt for. De angiver nemlig nok yngre udtale med -u-, men tilføjer den klusilparasit (-k, -g), som stød almindeligvis omsættes til i disse egne, når den stødrante vokal er snæver (dvs. *i*, *y* el. *u*): **huk*, **huger* etc. (= hue, huer).²⁵ Bagved ligger formentlig et ældre dialektalt *håw'*, *håw'ær*, som så ved yngre vokalskifte fører til formerne med klusilparasit.

Lad os resumere: I Midt-, Syd- og Sønderjylland (op til linjen A–A) bruges *håw'* stadig i dialekterne med betydningen “synes om”, i et nordligere bælte (op til linjen C–C) finder man i bare lidt ældre kilder ordet i samme betydning, men her tillige i betydningen “huske”, og der ses tendenser til, at den førstnævnte betydning har været i defensiven i forhold til den sidste – dels via accentskifte (i Nordvestjylland), dels via yngre gloseindlån (i hele området). Nordøst for C–C synes dialekterne ikke at have brugt *håw'* i betydningen “synes om” – i hvert fald gennem de tre århundreder, Jysk Ordbogs kilder spænder over.

For engang har ordet formentlig kunnet anvendes i begge betydninger i hele Skandinavien! I oldislandsk genfindes det i formen *huga*, en afledning til det substantiv *hugr*, som danskere nu bedst kender fra stivnede forbindelser som *komme i hu* og *være gram i hu*. Dengang, for

²⁰ Dvs.: han kan godt lide, at kaffen er godt varm.

²¹ Forskellig sproglig form kombineret med forskel i betydning er jo – siden Saussure – netop regnet for kriteriet på særskilte sproglige enheder, her: separate ord.

²² Optegnelsen i Melsen.1811 (pkt. 1 på kortet) er således efterhørt med negativt resultat af K.J. Lyngby i 1856 (jf. NkS.812kg.I.98). To optegnelser fra Himmerland (pkt. 2 og 3) skyldes lokal gendigtning af sydfra kommende tekster: Braarup.CF.30 afspejler blot Blicher.EB.42 (i fortællingen om Messingjens), Nibe-eksemplet stammer fra en vise, hvis tætte parallel er optegnet i Gejlager.NHF.106f. Pkt. 4 er en rejseoptegnelse fra Sgr.XI.114. I optegnelsen fra Hanherred (pkt. 5) underbygges betydningsangivelsen – som så ofte i ældre ordlister – ikke med noget eksempel. Kun eksemplet i Brøv.6 (pkt. 6) er svært at bortforklare; her optræder *hovver* i betydningen “synes om” 7 linjer efter, at *hov* er blevet brugt i betydningen “huske” – i en tekst, som ellers i det store og hele afspejler lokale dialekttræk.

²³ Fx flg. optegnelse ved P. Skautrup (pkt. 12 på kortet): *håw'* = 1) hue (*de håwær a e"t* = det huer mig ikke); 2) huske (*de håwær a e"t* = det husker jeg ikke). Skautrup siger i anden forbindelse, at *håw'* i betydningen “synes om” dog oftest konstrueres med hjælpeverbet *kunne*.

et årtusind siden, dækkede *hugr* hele menneskets sjælelige side og åndelige virksomhed²⁶, herunder både erindring og sindelag – to aspekter, der ligger nedfældet i hver sin af de nævnte forbindelser. Samme brede betydningspektrum må det afledte verbum *huga* formodes at have kunnet dække – og altså bl.a. begge de betydninger af *håw*, vi har set dominere i forskellige dele af Jylland: “huske” og “synes (godt, ilde) om”.²⁷

Hvorfor så den senere indsnævring af ordets betydning – med afsnøring af enten den ene eller den anden ende af betydningspektret? Rimeligvis fordi sprogbrugere altid – blandt de mange andre krav til deres sprog – har følt behov for under de rette omstændigheder at kunne præcisere deres udsagn. Dette behov opfyldes i reglen ved, at forskellige fraser og syntaktiske forbindelser, et ord indgår i, leksikaliseres – dvs. at sprogbrugerne vænner sig til, at i bestemte sammenhænge er det kun bestemte dele af ordets bredere betydningsfelt, der er i spil. Som når nutidsdanskere jo udmærket ved, at ordet *hu* går på erindring i den stivnede forbindelse *komme i hu*, men på sindelag i forbindelsen *gram i hu* – eller som når man i ordbøger for oldislandsk kan læse, at forbindelsen *hafa í hug* betød “have i sinde, ønske” (og ikke, som vi måske ville tro, “have i erindring, huske”).²⁸

Det sikreste middel til at fastholde en betydningsnuance er imidlertid at betegne den med et selvstændigt ord. Derfor er sproghistorien fuld af eksempler på, at dele af “brede” ords betydning skaller af, udkonkurreret af nye gloser, som enten dannes ved ny afledning eller indlånes udefra. Det bedst kendte eksempel er vel indlånet i dansk ca. 1350-1500 af de nedertyske forstavelser *be-*, *for-* mv., hvorved fx det gammelnordiske *tælle* blev aflastet for en overført betydning (fra nu af

²⁴ Om den såkaldte accent modsætning (mellem ældre én- og tostavelsesord) i jysk – kun i dele af Sønderjylland markeret vha. tonale accenter, ellers ved komplicerede modsætninger mht. længde og stød – se EJensen.Houlbjerg.29ff, og Viggo Sørensen: “Accentforhold (etc.)”, spec. fig.2; sidstnævnte artikel udlagt som pdf-fil under www.hum.au.dk/jysk/publikationer/publikationer.htm#artikler.

²⁵ Om dette fænomen – såkaldt klusilspring – se www.jyskordbog.dk/ordbog, klik øverst til højre på Dialektkort, og klik i den herved åbnede liste på K 2.1; der kan linkes videre til yderligere forklaring.

²⁶ Som modsætning til *líkamr* (= legeme).

²⁷ Her tillader vi os at se bort fra den sproghistoriske tilfældighed, at netop oldislandsk i begge henseender foretrak den alternative verbalafledning *hyggja* frem for *huga*. Se videre ndf. (inkl. note 29).

²⁸ Richard Cleasby & Gudvrand Vigfusson: *An Icelandic-English Dictionary* s. 290. Andre eksempler på leksikalisering ses både her og i Fritzner.ONGN.II.84ff.

udtrykt i *fortælle*), mens *græde* blev fritaget for transitiv betydning (nu *begræde*) osv.²⁹ Lige netop i tilknytning til oldislandsk *huga* kan også peges på den allerede nævnte parallelaflledning *hyggja*, der i oldislandsk udviser samme vide betydning³⁰; undervejs frem mod nutidsdansk blev det særglossen for en særlig betydningsnuance i *huga*, nemlig “bekymre sig for, drage omsorg for etc.” – senere yderligere betydningsforskudt til det nutidige verbum *hygge*.

Set under denne synsvinkel virker det kun naturligt, at verbet *huga* på et eller andet tidspunkt i dansk er blevet truet på sin brede betydning. Det gik – af grunde, vi end ikke kan gætte på – i Midt-, Syd- og Sønderjylland ud over de fortidsorienterede nuancer “huske” mv., som blev overtaget af andre verbalafledninger til *hugr*, nemlig de gloser, vi har mødt i de jyske former *håw's* og *håw'sk* (jf. kort 3-4). Og nøjagtigt det samme skete i de danske ødialekter og i rigssproget, som jo i det væsentlige baserer sig på østsjællandsk.³¹

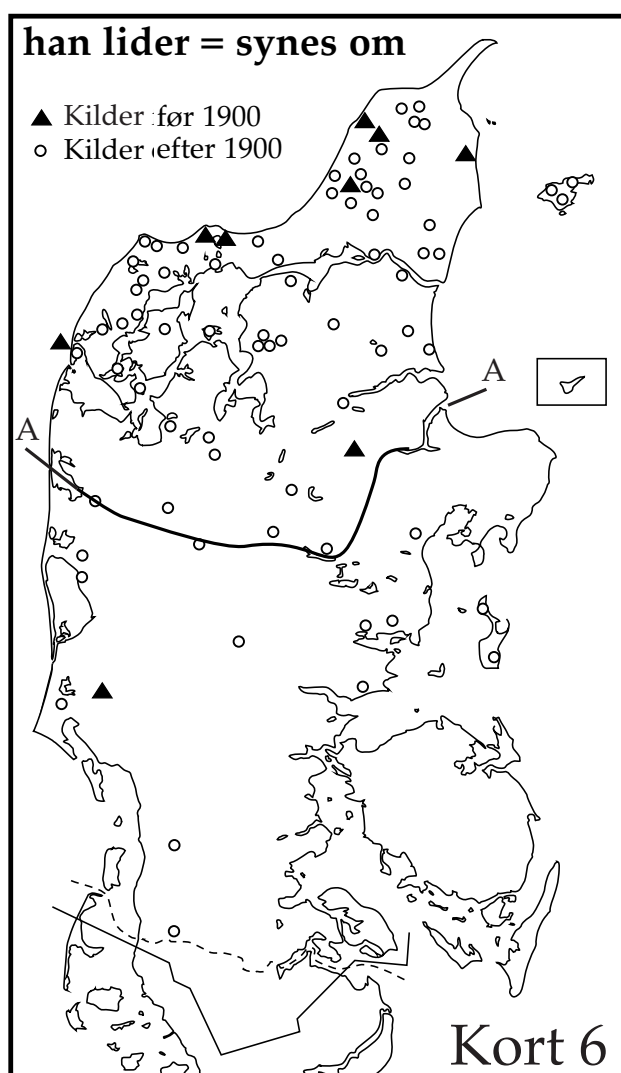
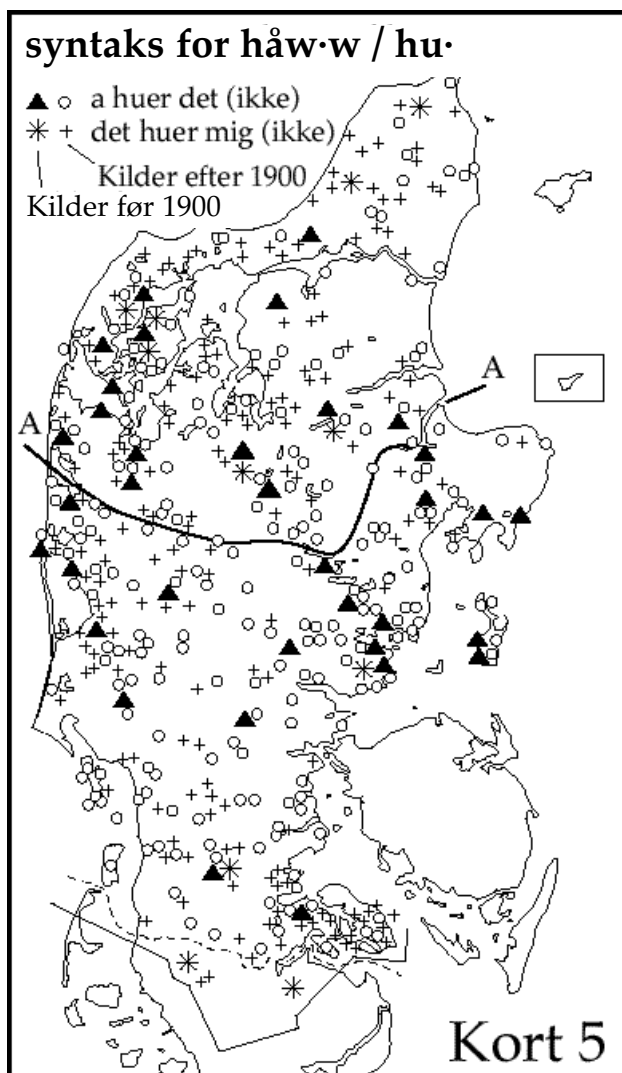
I Nordjylland derimod (nord for linjen A–A på kort 1-2), er det de nu- og fremtidsorienterede nuancer (“synes om, tænke sig” etc.), som skallede af – fuldstændigt nord for linjen C–C, først i nyere tid og mindre konsekvent mellem linjerne C–C og A–A. De pågældende betydninger blev, jf. tidligere, afstået til det fra rigssproget indlånte verbum *hue* – man kunne her sige, at den gamle glose vender tilbage i ny forklædning – eller til en ægte dialektal nydannelse *håw'*. Eller til helt andre gloser, først og fremmest verbet *lide*, som især i Nordjylland er meget brugt uden hjælpeverbum (*kan*) i betydningen “synes om”: *de her lijer a sku entj*, hedder det således i Thise.NKÆ.128³². Jysk Ordbogs sikre kilder med denne konstruktion fremgår af kort 6.³³

²⁹ Flere eksempler og mere nuanceret fremstilling i Skastrup.DSH.II.83ff.

³⁰ Cleasby etc. (se note 28) s. 303.

³¹ Jf. ØMO.VII.430ff. (artiklen *hugse II*, med løfte også om en artikel *huske II*). Ordbogen har ikke nogen artikel *huge* el. lign. i denne betydning, men naturligvis (VII.407ff) det samme *hue II* (med sideformen *hove*), som jyderne kender i betydningen “synes om” (jf. kort 2). – Heller ikke i ODS.VIII.576f. ses *II. hue* (med sideformerne *hove*, *huge*, *håge*) at have betydningen “huske”, så lidt som i Kalkar.II.287 (undtagen i ét eksempel under bet. 6, men her er det Ranch., der citeres, og han blev både født og virkede på Viborg-egnen, altså nord for linjen A–A på kort 1-2!).

³² Dvs.: det her kan jeg sgu ikke lide. Denne konstruktion kendes også fra ældre rigssprog, jf. ODS.XII.762f. – hvor denne betydning af *lide* i øvrigt forklares som videreudvikling af betydningen “tåle, døje”, parallelt med betydningsudviklinger kendt fra ordene *fordrage* og *udstå*. I de midt-, syd- og sønderjyske dialekter dominerer (ligesom i nutidigt rigssprog) forbindelsen *kan lide* hhv. *gider/gist lide* (se også note 33).

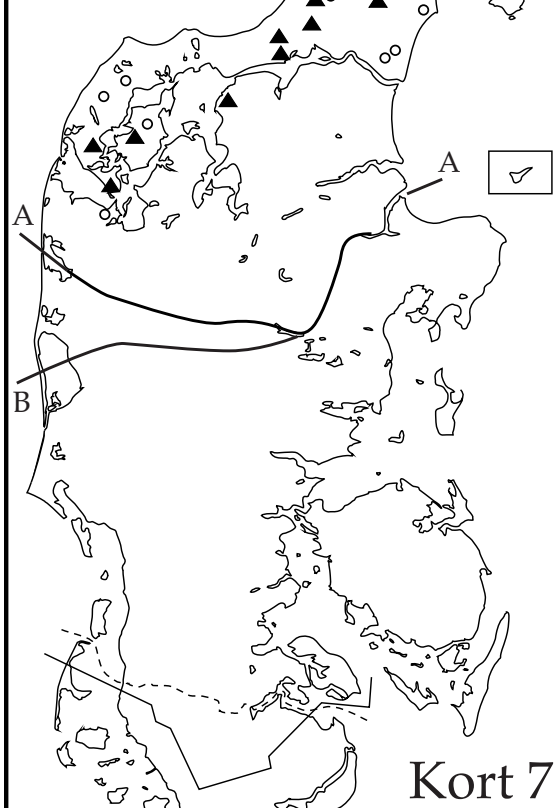

Ved ord beslægtede med *hu* og *h w·* ses en overordnet tendens til samme betydningsmæssige ensretning, i Nordjylland i retningen “huske”, i Midt-, Syd- og Sønderjylland i retningen “synes om” (el. lign.). Men nogle af ordene har en udbredelse på tværs af grænserne A–A og C–C, der kunne bestyrke forestillingen om et ældre f llesjysk, endnu ikke så betydningsafskallet *h w·*. Betragt kortene 7–12.

I tilslutning til verbets nordjyske betydning “huske” bruges heroppe også (men kun i en del af området) adjektivet *hovende* (= som husker godt; opr. pr s. ptc. af verbet), jf. kort 7. Dog foretrækkes i samme betydning (og navnlig i yngre kilder) det afledte adjektiv *hovsom*³⁴, jf. kort 8. Sidstnævnte ord kendes også syd for linjen A–A, i et antal midtøstjyske og sydvestjyske kilder, der ikke uden videre kan afvises som individuelle indlån; d r opfatter man dog nu formentlig ordet som afledning ikke til *h w·*, men til synonymet *h w·s* (jf. kort 4).

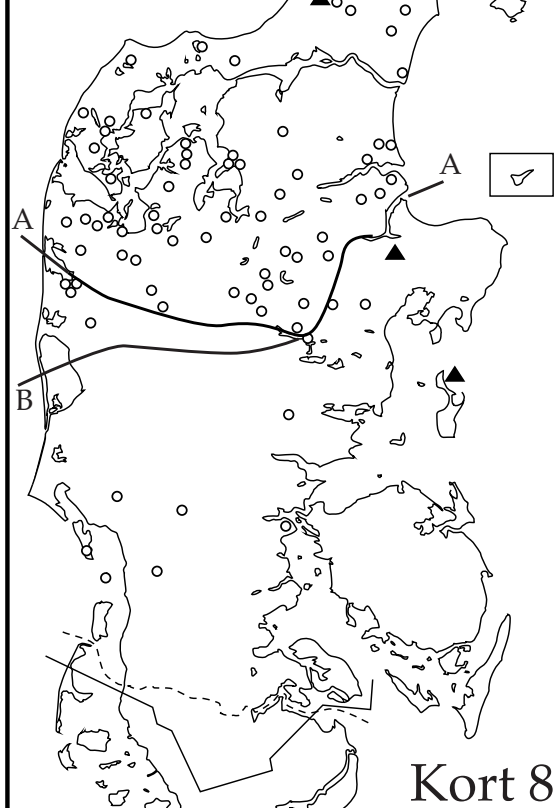
hovende = god til at huske

▲ Kilder før 1900
○ Kilder efter 1900

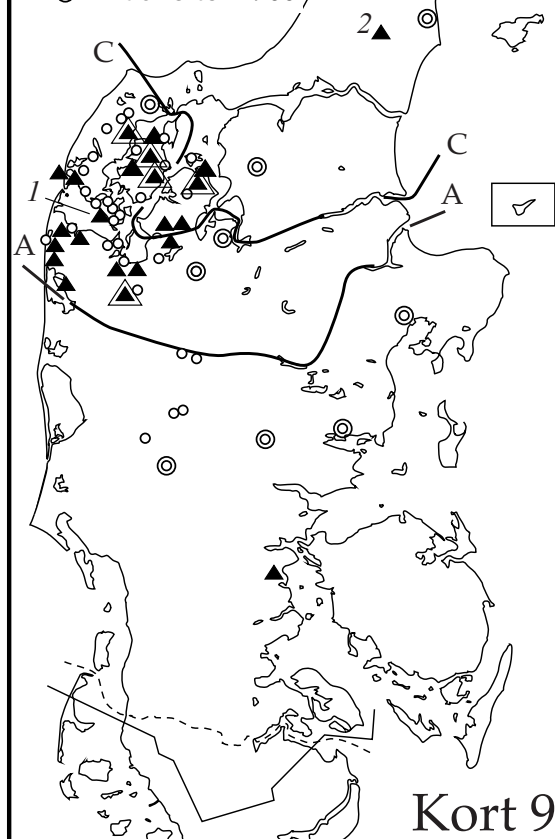
hovsom = god til at huske

▲ Kilder før 1900
○ Kilder efter 1900

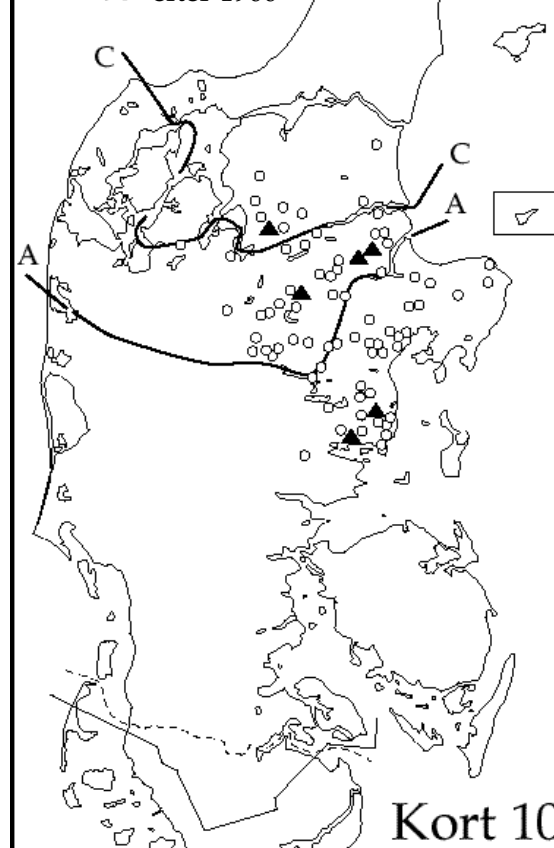
hovet, hoven = opsat på

▲▲ Kilder før 1900
○◎ Kilder efter 1900

hovn = interesse, lyst

▲ Kilder før 1900
○ Kilder efter 1900

I forlængelse af den midt-, syd- og sønderjyske betydning “synes om” kendes adjektivet *hovet* (= opsat på, ivrig efter, etc.), men hovedsagelig fra et nordvestjysk område mellem linjerne A–A og C–C, og tilmed fra Salling nord for linjen C–C! Jf. kort 9. Flertallet af de optegnede former (som *håwə*, *håwəð*, *håwər*) synes sene afspejlinger af oldislandsk *hugaðr*; men andre former, især i yderkanten af brugsområdet, er vanskeligt forklarlige ad denne vej; de kan ende på lang konsonant (fx *håw*° °Torsted), på stød (fx *hòw*° Thyholm iflg. Lyngby.Opt., *huq*° °Hellum³⁵) eller på *-ən* (på kortet markeret ved omramning).

En ganske anderledes udbredelse har det nærtbeslægtede midtøstjyske substantiv *hovn* (= interesse, lyst), jf. kort 10; det rækker i Himmerland op nord for linjen C–C, men tynder til gengæld sydpå lige så hurtigt ud som adjektivet *hovet*.

Allerede fra oldislandsk kendes sammensætningen *hugró* (= ro, fred i sindet); i tidens løb har samme ord på jysk (med udtaler som *håw·ro*, *håwər* etc.) fået betydningen “glæde, fornøjelse, underholdning mv.” I den funktion er det tæt belagt i de fleste egne syd for linjen A–A, hvorimod det er nærmest fraværende nord for C–C, jf. kort 11; og tilsvarende med adjektivet *håw·rəs* etc. (= fornøjelig, underholdende; egl. genitiv af det netop omtalte substantiv) samt det afledte verbum *håw·ro*, *håwər* (= fornøje, underholde). Som afledning til *håw* – og med samme betydningsnuance, som foreligger i *hovro* – kendes adjektivet *hovsom* (= underholdende, morsom)³⁶, jf. kort 12. Det er kun meddelt af yngre kilder, fortrinsvis fra Midtøst- og Sydvestjylland.

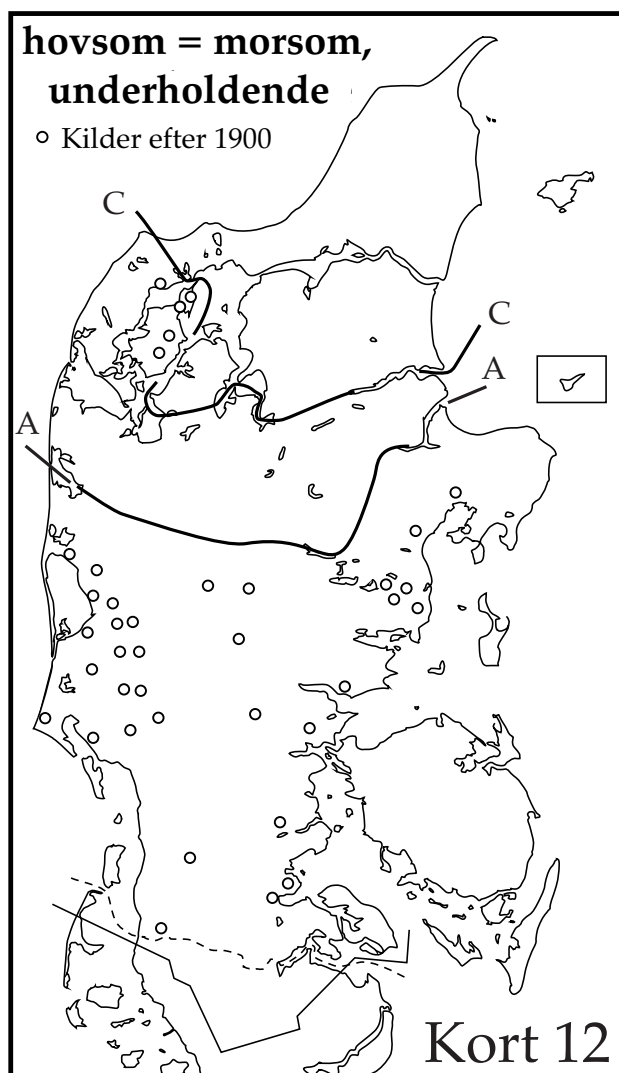
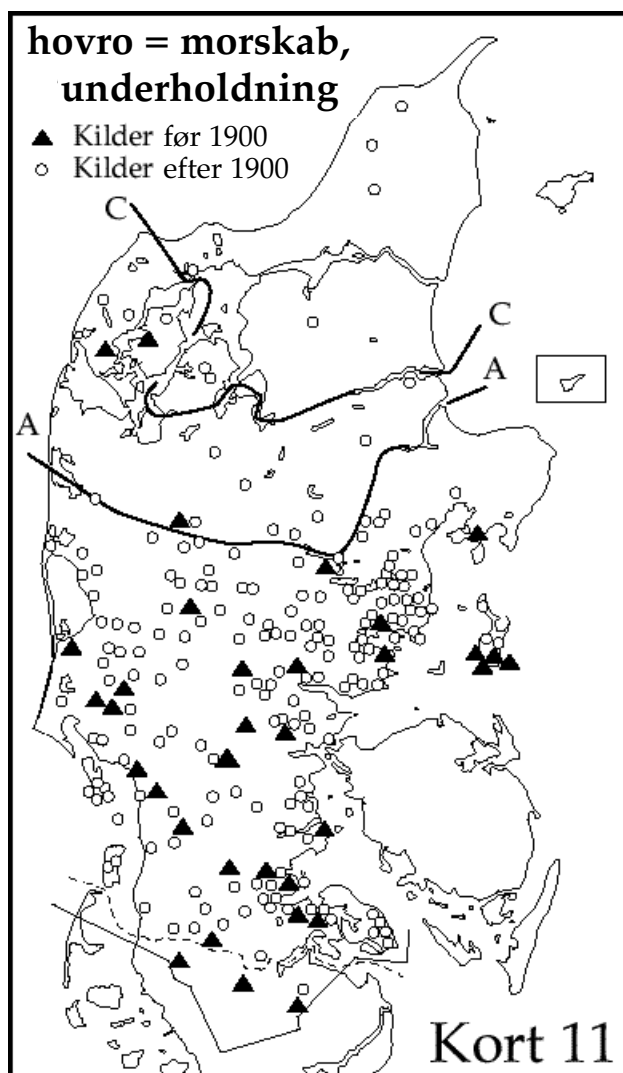
Men tilbage til verberne *håw*°. De nutidige jyske betydninger heraf er nemlig ikke helt udtømt med den tvedeling “huske” over for “synes om”, vi lagde ud med i artiklens start (og som i Jysk Ordbog vil ses fordelt på homonym-artiklerne 4.*hove* hhv. 5.*hove*). I Syd- og Sønderjylland bruges *håw*° på endnu to måder.

³³ Fravær af hjælpeverbum kendes også fra ældre rigssprog, jf. ODS.XII.762f. I de midt- og sydjyske dialekter dominerer (ligesom i nutidigt rigssprog) forbindelsen *kan lide*, i de sønderjyske dialekter forbindelsen *gider/gist lide*.

³⁴ Ikke at forveksle med det vest- og sønderjyske adj. og adv. *hovsom*, som betyder “nogenlunde, passende, rimelig” mv., og som har en hel anden oprindelse (jf. oldislandsk *hóf* = passende mængde el. omfang, standard).

³⁵ Se kilderne markeret 1 hhv. 2 på kortet.

³⁶ Ikke at forveksle med førømtalte *hovsom* (= som husker godt) eller det i note 34 omtalte homonym.

For det første i tryktabsforbindelsen *håw* ¹*te* (= hove til), med betydningen “have det (dårligt), føle sig (dårligt) tilpas” etc. Den negative betydningskomponent “dårligt” har vist oprindelig været udtrykt i et efterfølgende adverbium el. lign.: den ældre kilde °Lejrskov modstiller således *håw* ¹*iļ* *te*³⁷ og det (mere spøgefulde) *håw* *te* ¹*giļ*³⁸; og iflg. Hagerup.Angel.37 kan man både sige, at man *hue godt* og *hue ringe til med den ny Degn*.³⁹ I de fleste (heriblandt alle de yngre) kilder er den negative betydning dog groet ind i selve verbet, fx når det i en optegnelse fra Als hedder, at *ə bynə di hawə galt* ¹*te*.⁴⁰

³⁷ Egl.: *hue ilde til*, dvs. være bedrøvet.

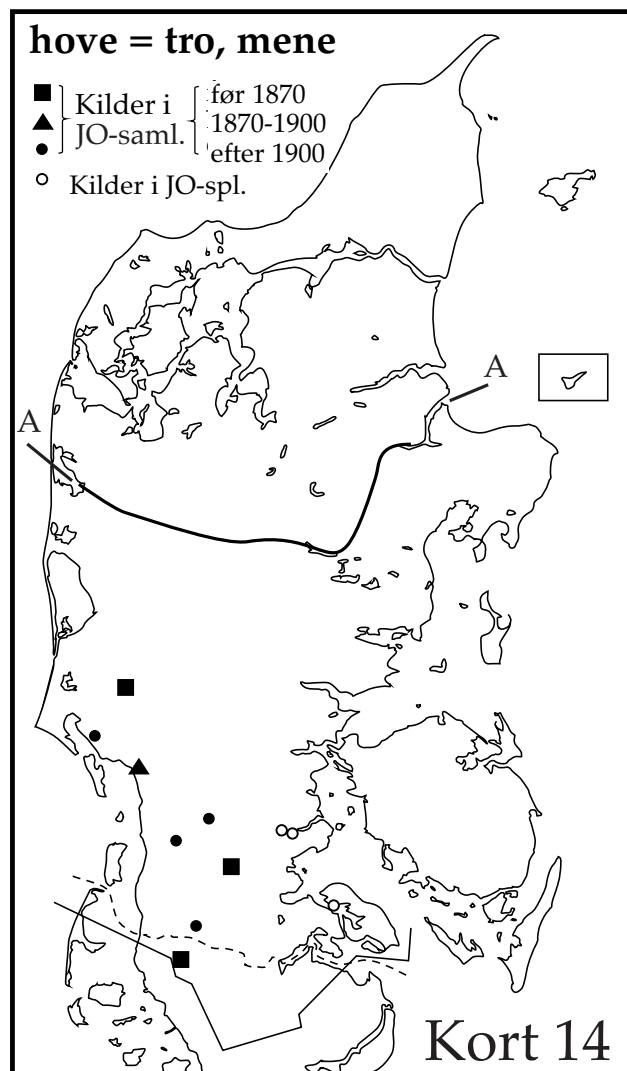
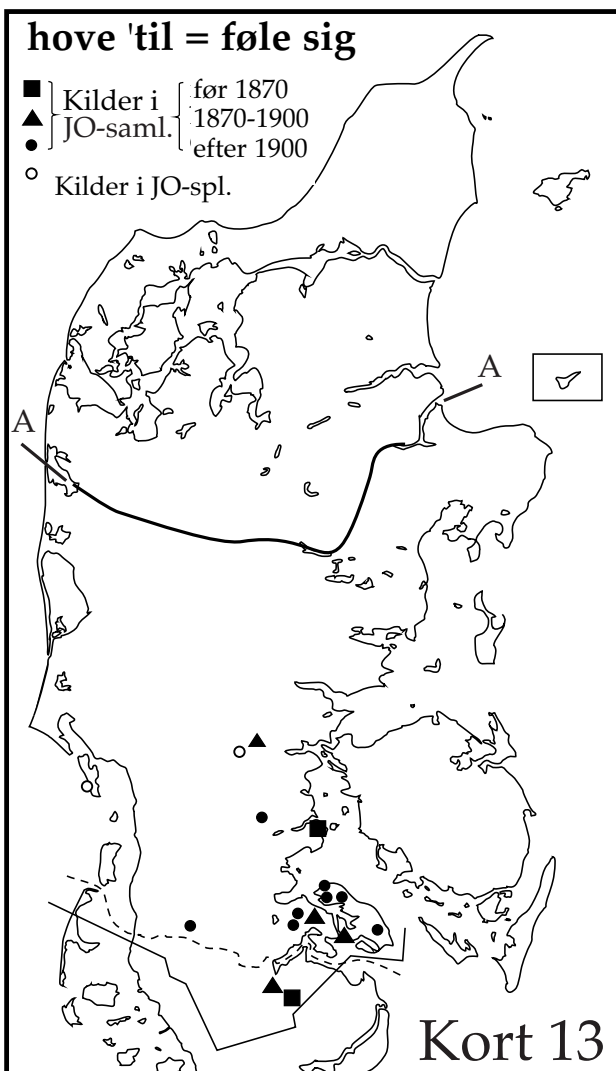
³⁸ Egl.: *hue til gilde*, dvs. være glad.

³⁹ Dvs.: er enten godt el. dårligt tilfreds med ham.

⁴⁰ Dvs.: bønderne var forfærdelig kede el. ærgerlige (i anledning af dårligt høstvejr); *galt* har jo her intet negativt indhold, men er et rent forstærkende adverbium, jf. artiklen 2.*galt* bet. 2 i www.jyskordbog.dk

Som det ses på kort 13, forekommer betydningen “have det, føle sig” næsten kun i det østlige Sønderjylland. Både geografien og den ovenfor berørte betydningsudvikling peger i retning af nær beslægtethed med det midt-, syd- og sønderjyske *håw* fra kort 2, og vi vil derfor i Jysk Ordbog medtage denne brug af *håw* som en særlig betydning af det verbum 5.*hove*, der ellers først og fremmest betyder “synes om”.

Det samme bliver nok løsningen for det *håw*, som i Sønderjylland og Sydvestjylland anvendes i betydningen “tro, mene”, jf. kort 14. Allerede JBrDaugaard.ca.1825 er opmærksom på, at *hove* ... *bruges ei blot i den alm. Betydning at ynde, men og om noget tilkommende, f.E. a hover ikke, at Veiret bliver bedre*, dvs. tror det ikke – skønt det selvfølgelig var ønskeligt. Tilsvarende hedder det i Hostrup.II.2.44, at *Vi var inde at se til Niels (der er syg) ... æ 'håwær 'í te han 'kom'ə sæ (= jeg tror neppe, han kommer sig)*. Den anden svarer: *'Næj', de ə væl 'sna'r 'í å 'håw (= Nej, det er vel næsten ikke at tænke (håbe))*.

Denne brug af *håw* rækker ganske vist ud over den fortids- hhv. nutidsorientering, der ellers karakteriserer jysk (groft sagt: “huske” over for “synes om”). Særbetydningen “tro, mene” kan nok bedst betragtes som en rest af det videre betydningsfelt, *huga* engang havde, og som ellers er skallet fuldstændigt af i dansk. Kvier man sig alligevel ved at oprette en særskilt artikel i Jysk Ordbog til at dække informationerne på kort 14, trækker både geografi og semantik også for denne særbetydning nærmest i retning af 5.*hove*.

Hermed er vi nået til vejs ende. Artiklen har behandlet et radikalt eksempel på betydningsdifferentiering i jysk – bemærket af utallige dialekttalende i tidens løb, og lidt besværlig at få hold på ved redaktionen af de pågældende ord til Jysk Ordbog.

Men vi har også haft en anden, underliggende dagsorden med denne artikel, afgørende for vor præsentation og diskussion af kilderne. Vi har ønsket at give læseren en fornemmelse af, hvilket væld af kilder hen over lange tidsrum man som redaktør står overfor, så snart det drejer sig om almindelige jyske ord; hvor detaljeret man er nødt til at tjekke og vurdere informationer, der synes at modsige det overordnede billede; og hvilken tid en sådan redaktionsproces kan tage, hvis tingene skal gøres ordentligt!

*) **NB.** Artiklerne *huske*, 4.*hove* og 2.*hovse* er siden (2007) samlet til én artikel i Jysk Ordbog: *huske*.